

UZBEK LAW REVIEW

VOLUME 1
2025

**ЎЗБЕКИСТОН ҚОНУНЧИЛИГИ
ТАҲЛИЛИ**

UZBEKISTAN LAW REVIEW

**ОБЗОР ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА
УЗБЕКИСТАНА**

ИЛМИЙ ТАҲЛИЛИЙ ЖУРНАЛ	SCIENTIFIC ANALYTICAL JOURNAL	НАУЧНО АНАЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
--------------------------------------	--	--

**2025
№1**

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ

БОШ МУҲАРРИР:

Гулямов Саид Саидахарович – юридик фанлари доктори, профессор.

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ АЪЗОЛАРИ:

Рустамбеков Исламбек Рустамбекович – ю.ф.д., профессор.

Хужаев Шохжон Акмалжон ўғли – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори.

Оқюлов Омонбой – ю.ф.д., профессор.

Эргашев Восит Ёқубович – ю.ф.н., профессор.

Махкамов Отабек Мухтарович – ю.ф.д.

Суюнова Дилбар Жолдасбаевна – ю.ф.д., доц.

Мусаев Бекзод Турсунбоевич – ю.ф.д., доц.

Беков Ихтиёр – ю.ф.д., проф.

Бозоров Сардор Сохибжонович – ю.ф.д., проф. в.б.

Хазраткулов Одилбек Турсунович – юридик фанлари номзоди, доцент.

Самарходжаев Ботир Билялович – ю.ф.д., профессор.

Ходжаев Бахшилло Камалович – ю.ф.д., профессор.

Нарзиёв Отабек Саъдиевич – ю.ф.д., проф. в.б.

Жолдасова Шахноза Батировна – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори.

Маълумот олиш учун қуйидагиларга мурожаат этиш сўралади:

**Гулямов Саид Саидахарович,
Рустамбеков Исламбек Рустамбекович**
ТДЮУ, Халқаро хусусий ҳуқуқ кафедраси,
Ўзбекистон Республикаси, Тошкент ш., 100047,
Сайилгоҳ кўчаси, 35. Тел: 233-66-36

"Ўзбекистон қонунчилиги таҳлили"нинг электрон
нусхаси Интернетдаги www.library-tsul.uz ёки
www.lawreview.uz сайтида жойлаштирилган.

**Журнал 2013 йилдан Ўзбекистон Республикаси
Вазирлар Маҳкамасининг Олий Аттестация
комиссияси журналлари рўйхатига киритилган.**

Ушбу журналда баён этилган натижалар, хулосалар, талқинлар уларнинг муаллифларига тегишли бўлиб, Ўзбекистон Республикаси ёки Тошкент давлат юридик университети сиёсати ёки фикрини акс эттирмайди.

2025 йилда нашр этилди.

Муаллифлик ҳуқуқлари Тошкент давлат юридик университетига тегишли. Барча ҳуқуқлар ҳимояланган. Журнал материалларидан фойдаланиш, тарқатиш ва кўпайтириш Тошкент давлат юридик университети рухсати билан амалга оширилади. Ушбу масалалар бўйича Тошкент давлат юридик университетига мурожаат этилади. Ўзбекистон Республикаси, Тошкент ш., 100047, Сайилгоҳ кўчаси, 35.

ISSN 2181-8118

Масъул котиб: **И. Рустамбеков**
Наشريёт муҳаррири: **Н. Ниязова**
Техник муҳаррир: **Д. Козимов**
Лицензия № 02-0074

Босишга рухсат этилди – 28.03.2025

Наشريёт ҳисоб табағи – 5

«IMPRESS MEDIA» босмахонасида босилди
Адади – 100 нусха.

ИЛМИЙ-ТАҲЛИЛИЙ
ЖУРНАЛ

1/2025

Xolmirov Begali Abdixamidovich

Yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori,
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi
huzuridagi Oliy ta'limni rivojlantirish tadqiqotlari
markazi bo'lim boshlig'i

Elektron valyuta munosabatlarining shakllanishi va rivojlanishining konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari

Аннотация. В данной статье анализируется история формирования отношений в сфере электронных валют в США и во всем мире, эволюционный путь от кредитных карт до современных криптовалют. Исследование охватывает правовые документы, регулирующие системы электронных платежей, технологии безопасности и роль системы блокчейн. Также рассматриваются экономические и социальные факторы цифровых активов, вопросы налогообложения и проблемы кибербезопасности. В статье представлены научные выводы, направленные на определение правового статуса электронных валют и устранение недостатков в этой области.

Ключевые слова: Электронная валюта, блокчейн, криптовалюта, биткойн, платежная система, кредитная карта, цифровая экономика, финансовые технологии, правовое регулирование.

Abstract. This article analyzes the history of the formation of electronic currency relations in the United States and around the world, the evolutionary path from credit cards to modern cryptocurrencies. The study covers legal documents regulating electronic payment systems, security technologies, and the role of the blockchain system. It also examines the economic and social factors of digital assets, taxation issues, and cybersecurity problems. The article presents scientific conclusions aimed at determining the legal status of electronic currencies and eliminating shortcomings in the field..

Keywords: Electronic currency, blockchain, cryptocurrency, Bitcoin, payment system, credit card, digital economy, financial technologies, legal regulation.

Annotatsiya. Mazkur maqolada elektron valyuta munosabatlarining AQSH va jahon miqyosidagi shakllanish tarixi, kredit kartalaridan tortib zamonaviy kriptovalyutalargacha bo'lgan evolyutsion yo'li tahlil qilinadi. Tadqiqotda elektron to'lov tizimlarini tartibga soluvchi huquqiy hujjatlar, xavfsizlik texnologiyalari hamda blokcheyn tizimining o'rni yoritilgan. Shuningdek, raqamli aktivlarning iqtisodiy va ijtimoiy omillari, soliqqa tortish masalalari hamda kiberxavfsizlik muammolari o'rganiladi. Maqola elektron valyutalarning huquqiy maqomini belgilash va sohadagi kamchiliklarni bartaraf etishga qaratilgan ilmiy xulosalarni taqdim etadi.

Kalit so'zlar: Elektron valyuta, blokcheyn, kriptovalyuta, Bitcoin, to'lov tizimi, kredit kartasi, raqamli iqtisodiyot, moliyaviy texnologiyalar, huquqiy tartibga

solish.

I. Kirish

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, elektron valyutalar evolyutsiyasi oddiy kredit plitalaridan murakkab markazlashmagan kripto-aktivlarga bo'lgan uzoq yo'lni bosib o'tdi. Bugungi kunda elektron valyuta nafaqat qulay to'lov vositasi, balki raqamli iqtisodiyotning ajralmas qismiga aylandi. Biroq, sohadagi texnologik taraqqiyot huquqiy bazaning parchalanganligi, kiberfiribgarlik va soliqqa tortishdagi noaniqliklar kabi jiddiy muammolarni keltirib chiqarmoqda. O'zbekiston sharoitida ushbu sohani ilmiy va huquqiy jihatdan chuqur tadqiq etish, xalqaro tajriba asosida milliy qonunchilikni takomillashtirish zarur. Elektron valyutalarning huquqiy maqomini aniq belgilash investorlar ishonchini oshirishga va moliyaviy tizim xavfsizligini ta'minlashga xizmat qiladi.

II. Asosiy qism

Bugungi shiddatli globallashuv va raqamli transformatsiya davrida elektron valyuta munosabatlarining huquqiy tabiatini o'rganish fundamental ahamiyatga ega. O'zbekiston Respublikasining 155 ta moddadan iborat yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi 33-moddasida har kimga internet jahon axborot tarmog'idan erkin foydalanish huquqi kafolatlangan. Bu norma raqamli iqtisodiyotning texnologik asosi hisoblangan blokcheyn va elektron to'lov tizimlarining rivojlanishi uchun asosiy huquqiy poydevordir. Shuningdek, Bosh qonunimizning 67-moddasida davlat qulay investitsiya va ishbilarmonlik muhitini ta'minlashi belgilangan bo'lib, bu raqamli aktivlar bozorini huquqiy tartibga solishda muhim yo'nalish bo'lib xizmat qiladi.

Elektron valyutalarning evolyutsiyasi, maqolada tahlil qilinganidek, 1946-yildagi "Charg-It" kartalaridan bugungi markazlashmagan kripto-aktivlarga bo'lgan murakkab yo'lni bosib o'tdi. Ushbu jarayon Konstitutsiyaning 151-moddasida belgilangan O'zbekiston Markaziy bankining milliy valyuta barqarorligini ta'minlash va yagona pul-kredit siyosatini yuritish bo'yicha vazifalari bilan uzviy bog'liqdir. Raqamli valyutalarning integratsiyalashuvi davlatdan nafaqat iqtisodiy nazoratni, balki fuqarolarning shaxsiy ma'lumotlari va mulkiy huquqlari himoyasini ham talab etadi.

AQSHda elektron valyutalarning paydo bo'lishi va qonunchilik tizimiga nazar soladigan bo'lsak, taxminan 1800-yillarda Savdogarlar hosildan daromad olguncha mahalliy fermerlar va fermerlarga kredit berish uchun kredit tangalari va to'lov plitalaridan foydalanganlar[1].

1946-yil to'lov kartalari bankir Jon Biggins tomonidan Nyu-York shahridagi bankning ikki blokli radiusida ishlatiladigan Charg-It kartasi bilan ishga tushirildi. Mijozlarning xaridlari uning bankiga yo'naltirildi va savdogarlar keyinchalik "yopiq tizim" deb nomlanuvchi tizimda qoplandi[2].

1950-yilda Diners Club Kard deb yuti Frenk Maknamara hamyonini unutib qo'ygan va biznes kechki ovqat uchun pul to'lay olmaganida paydo bo'ldi. U a'zolar to'lov kartasi kabi foydalanishi va har oy to'liq to'lashi mumkin bo'lgan

kichik karton karta g'oyasini taklif qildi[3].

1958-yilda Amerikan Express kartondan tayyorlangan birinchi kredit kartasini, keyin esa 1959-yilda birinchi plastik kredit kartasini chiqardi[4].

Kredit karta hisoblarining ko'payishiga javoban, 1968-yilda "Kredit berishda haqiqat to'g'risida"gi qonun qabul qilindi. Federal zaxira kengashi ushbu qoidalar to'plamini iste'molchilarni kreditorlar bilan ishlashda himoya qilish maqsadida amalga oshirdi[5].

1970-yillarning boshida kredit kartalarga magnit chiziq ishlab chiqildi. Elektron hamyonlar takomillashgan sayin, elektron valyuta subyektlari orta boshladi. Bu o'z navbatida qonun qoidalarga o'zgartirish kiritishni yoki yangi qabul qilishni talab qilar edi. Shulardan:

Adolatli kredit hisoboti to'g'risidagi qonun (1970) kredit hisobotining to'g'riligi va adolatligini ta'minlash, shuningdek, iste'molchi hisobot agentliklaridan iste'molchilarning kredit hisobotlariga kirishi kabi oqilona tartiblarni qo'llashni talab qildi[6].

Teng kredit imkoniyatlari to'g'risidagi qonun (1974) jinsi yoki oilaviy ahvoliga qarab kredit berishni kamsitishni taqiqlash. Ushbu qonun 1976-yilda irqi, dini, milliy kelib chiqishi, yoshi, davlat yordami olishi yoki iste'molchilar huquqlarini himoya qilish bo'yicha ba'zi qonunlarga muvofiq o'z huquqlarini amalga oshirishga asoslangan kredit kamsitishni taqiqlash uchun o'zgartirildi[7].

Adolatli kredit to'g'risidagi qonun (1974) iste'molchilarni adolatsiz kredit hisob-kitob amaliyotlaridan himoya qilish va iste'molchilarga kredit karta emitentlari tomonidan to'lovlar bo'yicha bahslashish yo'lini taqdim etdi[8].

Qarzlarni undirish bo'yicha adolatli qonun (1977) qarz yig'uvchilar tomonidan noto'g'ri undirish amaliyotini yo'q qilish va iste'molchilarni qarzlarni undirish suiste'molidan himoya qilish bo'yicha izchil davlat harakatlarini ilgari surdi.

Kredit kartalar butun dunyo bo'ylab mashhur bo'lishda davom etar ekan, firibgarlik katta tashvishga aylandi. "Europay, Mastercard va Visa" degan ma'noni anglatuvchi EMV chip texnologiyasi 90 yillarning o'rtalarida Yevropada debyut qilgan. O'shandan beri kredit kartalarida odatiy holga aylangan ushbu texnologiya firibgarlik xavfini kamaytirishga yordam berish uchun har bir xarid uchun noyob tranzaksiya kodini yaratadi. Aksariyat kartalar orqa tarafdagi an'anaviy magnit chiziqni taklif qilishda davom etsada, ko'plab to'lov protsessorlari surish o'rniga kartangiz chipidan foydalanishingizni talab qiladi.

2002-yildan boshlab Bank of Amerika bilan yangi "mini karta" modasi boshlandi, chunki ba'zi emitentlar an'anaviy kartalarning kalitcha o'lchamdagi versiyalarini chiqardilar. Mastercardning mitti Side Card 2003-yilda chiqarilgan bo'lib, u o'zida karta egalari karta shunchaki kontaktsiz to'lov terminallari ustiga olib borish imkonini beruvchi yangi texnologiyani o'zida mujassam etgan va xuddi shunday tranzaksiya yakunlangan bo'lar edi. Mobil hamyonlar 2008-yilda, smartfonlar paydo bo'lganidan ko'p o'tmay, Apple o'zining App Store do'konini ochganida paydo bo'ldi. 2009-yilda qabul qilingan "Kredit kartasi bo'yicha javobgarlik, javobgarlik va ma'lumotni oshkor

qilish to'g'risida"gi qonun (CARD) kredit karta foiz stavkalari, to'lovlar va karta egalari hisobvaraqlariga qo'yiladigan to'lovlar bo'yicha cheklovlar ko'rinishida iste'molchi huquqini himoya qiluvchi qonun edi.

Kredit kartalari to'g'risidagi qonun nima uchun zarur bo'lganini tushunish oson. O'sha paytda sanoat xavfli yo'lda edi. Yashirin to'lovlar, oldindan aytib bo'lmaydigan foiz stavkalari va barqaror aksiyalar kredit karta kompaniyalari va ularning mijozlari o'rtasidagi ishonchga tuzatib bo'lmaydigan zarar keltirdi. 2011-yil may oyida Google Wallet jismoniy karta o'rniga foydalanish uchun to'lov kartasi ma'lumotlarini saqlaydigan ilovalarga yo'l ochdi. 2013-yil dekabr oyidagi e'lon Targetning to'lovlar bazasidan 40 milliondan ortiq kredit va debet hisob raqamlari o'g'irlanganini tasdiqladi. Bu qisqa vaqt ichida sarlavhalarni yaratish uchun kredit karta xavfsizligini buzishlardan biri edi. Karta egalari ushbu xavfsizlik muammolariga duch kelgan bir paytda, AQSH to'lov ma'lumotlarini shifrlash va soxta kredit karta firibgarligiga qarshi kurashish uchun EMV to'lov texnologiyasini qo'llashni boshladi. Jarayon 2011-yilda boshlangan va rasmiy umummilliy siljish 2015-yil 1-oktyabrda sodir bo'lgan. Bu o'zgarishlar barobarida Yaponiyada yaratilgan ilk kripto-valyuta Amerikani ham chetlab o'tmadi.

Hattoki Mastercard moliyaviy institutlarga o'z mijozlariga kripto-valyuta savdosini taklif qilish uchun dasturni ishga tushirmoqda.

To'lovlar giganti Paxos, allaqachon PayPal tomonidan ishlatiladigan kripto savdo platformasi va banklar o'rtasida "ko'priq" vazifasini bajaradi. Mastercard dasturi me'yoriy hujjatlarga muvofiqlik va xavfsizlik bilan shug'ullanadi – banklar aktivlar sinfidan qochish uchun ikkita asosiy sabab keltiradi.

Mastercard bosh raqamli direktori Jorn Lamberthning fikriga ko'ra, juda ko'p iste'molchilar mavjud bo'lib, ular haqiqatan ham kriptoga qiziqadi, lekin agar bu xizmatlar ularning moliyaviy institutlari tomonidan taklif qilinsa, o'zlarini ancha ishonchli his qiladilar deydi[9].

Kripto-valyutaning paydo bo'lishiga nazar solinsa, 1983-yilda Devid Chaum va Stefan Brands birinchi "elektron naqd pul" protokollarini taklif qilishadi.

1997-yilning may oyida Adam Back spam va DoS-hujumlariga qarshi turish uchun Hashcash tizimini yaratadi.

"B-money" kripto-valyutasi 1998-yilda Wei Dai g'oyalari asosida, bir vaqtning o'zida, xuddi shunday "bit-gold" kripto-valyuta Nick Szabo tomonidan ham yaratilgan. Nick Szabo inflyatsiyani nazorat qilishga asoslangan bozor mexanizmi modelini taklif qildi va markazlashtirilmagan ishonchsiz tizimda ishonchli ma'lumotni aniqlashning ba'zi jihatlari o'rgandi[10].

Bitkoinni yaratish har qanday markaziy hokimiyat yoki hukumat nazoratidan mustaqil bo'lgan raqamli valyutani yaratish istagi bilan turtki bo'ldi. Nakamoto Satoshi 2008-yil oktabr oyida chop etilgan "Bitcoin: Peer-to-Peer elektron naqd pul tizimi" deb nomlangan oq qog'ozda Bitcoin tushunchasini bayon qildi. Maqolada Nakamoto banklar kabi vositachilarga ehtiyoj sezmasdan tez, xavfsiz

va arzon moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish imkonini beradigan tizimni tasvirlab bergan.

Nakamoto 2009-yil 3-yanvarda Bitcoin dasturining birinchi versiyasini chiqardi va tarmoq 2009-yil 12-yanvarda ishga tushdi. Dastlabki blokcheyn, barcha Bitcoin tranzaksiyalarini qayd etuvchi davlat daftarida Nakamoto tomonidan qazib olingan “genez bloki” mavjud edi. U erdan ko'proq foydalanuvchilar qo'shilib, o'z bloklarini qazib olishni boshlaganligi sababli tarmoq o'sishni boshladi.

Bitcoin yaratilishining qonuniy sabablari murakkab va ko'p qirrali. Asosiy motivlardan biri hukumatlar yoki boshqa markaziy organlar tomonidan nazorat qilinmaydigan moliyaviy tizimni yaratish istagi edi. Bunga 2008-yilgi global moliyaviy inqiroz ta'sir qilgan bo'lsa kerak, bu an'anaviy moliyaviy tizimlarning xavf-xatarlari va zaif tomonlarini ta'kidlaydi. Bundan tashqari, Nakamoto PayPal kabi vositachilarga ehtiyoj sezmasdan onlayn tranzaksiyalar uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan kripto-valyutani yaratish g'oyasidan ilhomlangan.

Ma'lumotlarga qaraganda, Bitcoin bilan bog'liq birinchi real moliyaviy operatsiya 2010-yil 22-mayda Floridalik bir kishi taxminan 25 dollarga baholangan ikkita Papa Jonning pissalari uchun 10 000 BTC to'lash bo'yicha muzokaralar olib borganida sodir bo'ldi. Ushbu tranzaksiya bitta Bitcoin narxini taxminan to'rt dan bir sentga baholadi.

Har qanday valyutada bo'lgani kabi, Bitkoinning qonuniyligi ko'proq foydalanish masalasidir. Hukumat idoralarining Bitcoin bilan bog'liq asosiy tashvishlari uning anonim tarzda ishlatilishini o'z ichiga oladi. Bu uni pul yuvish va boshqa noqonuniy harakatlar uchun asosiy vositaga aylantiradi. Kripto-valyutaning markazlashmagan tabiatini hisobga oladigan bo'lsa, bu bilan kurashish qiyin bo'ladi.

Kripto-valyuta almashinuvi birinchi marta boshlanganda, foydalanuvchilar ularda o'zlarining shaxsini tasdiqlashlari shart emas edi. Misol uchun, agar rezident 2013-yilgacha Mt.Gox akkaunti uchun ro'yxatdan o'tgan bo'lsa, Bitcoinni hech qanday identifikator ko'rsatmasdan sotib olishi mumkin bo'lgan[11].

Elektron valyuta munosabatlarining shakllanishiga ushbu raqamli moliyaviy tizimlarning dinamikasi va xususiyatlarini shakllantiruvchi turli omillar ta'sir ko'rsatadi. Bu omillarni texnologik, iqtisodiy, huquqiy va ijtimoiy jihatlariga ajratish mumkin. Ushbu omillarni tushunish elektron valyuta munosabatlarining rivojlanishi va evolyutsiyasini tushunish uchun juda muhimdir.

Texnologik omillar ham o'z o'rnida 3 ga bo'linadi:

1) Raqamli infratuzilma – elektron valyuta munosabatlarini shakllantirishda raqamli infratuzilmaning mavjudligi va sifati muhim rol o'ynaydi. Internetga ulanish, mobil kirish va raqamli qurilmalarga kirish kabi omillar elektron valyutalarning yetib borishi va qabul qilinishini belgilaydi;

2) Xavfsizlik va shifrlash – elektron valyuta tizimlarida qo'llaniladigan xavfsizlik choralari darajasi ularning ishonchiligi va qabul qilinishiga ta'sir qiladi. Kuchli shifrlash texnikasi, xavfsiz autentifikatsiya protokollari va

xakerlik urinishlaridan himoyalaniş foydalanuvchilar o'rtasida ishonchni mustahkamlash uchun zarur;

3) Blokcheyn texnologiyasi – blokcheyn texnologiyasining paydo bo'lishi elektron valyuta munosabatlarini inqilob qildi. Blockchain vositachilarga ehtiyoj sezmasdan xavfsiz tranzaksiyalarni ta'minlaydigan markazlashtirilmagan va shaffof buxgalteriya tizimini taqdim etadi. Uning qabul qilinishi Bitcoin kabi kripto-valyutalarning o'sishiga yordam berdi.

Iqtisodiy omillarni ham kichik 3 ta guruhga bo'linadi:

1) Moliyaviy inklyuziya – elektron valyutalar bankda ishlamaydigan aholi uchun moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini ta'minlash orqali moliyaviy inklyuzivlikni oshirish potentsialiga ega. Mamlakat yoki mintaqadagi moliyaviy inklyuziya darajasi elektron valyutalarni qabul qilish va ulardan foydalanishga ta'sir qiladi.

2) Pul-kredit siyosatining oqibatlari – elektron valyutalarning joriy etilishi pul-kredit siyosatiga ta'sir qilishi mumkin. Markaziy banklar elektron valyutalar bilan bog'liq siyosatni shakllantirishda pul massasi ustidan nazorat, inflyatsiyani boshqarish va barqarorlik kabi omillarni hisobga olishlari kerak.

3) Transchegaraviy operatsiyalar – elektron valyutalar tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish va vositachilarni yo'q qilish orqali transchegaraviy operatsiyalarni osonlashtirishi mumkin. Transchegaraviy operatsiyalarning qulayligi va samaradorligi elektron valyutalarning xalqaro savdo va pul o'tkazmalari uchun jozibadorligiga ta'sir qiladi.

Huquqiy omillar ham tahlil qilinadigan bo'lsa quyidagi 3 ta asosni tashkil etadi:

1) Normativ-huquqiy baza – aniq me'yoriy-huquqiy bazaning mavjud yoki yo'qligi elektron valyuta munosabatlarining shakllanishiga sezilarli darajada ta'sir qiladi. Iste'molchilar huquqlarini himoya qilish, jinoiy daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish va firibgarlikning oldini olish kabi masalalarni hal qiluvchi qoidalar elektron valyuta tizimlarining ishlashi uchun huquqiy asos yaratadi.

2) Huquqiy maqomi - elektron valyutalarning huquqiy tan olinishi va maqomi turli yurisdiksiyalarda farqlanadi. Ba'zi mamlakatlar elektron valyutalarni qabul qilishgan, boshqalari esa cheklovlar yoki to'g'ridan-to'g'ri taqiqlar qo'ygan.

3) Ma'lumotlarning maxfiyligi va himoyasi – elektron valyuta tizimlari shaxsiy va moliyaviy ma'lumotlarni yig'ish va qayta ishlashni o'z ichiga oladi. Ma'lumotlarning maxfiyligi va himoyasi bo'yicha mustahkam qonunlarning mavjudligi foydalanuvchilarning ushbu tizimlarga ishonchi va ishonchiga ta'sir qiladi.

Ijtimoiy omillar:

1. Foydalanuvchilarning qabul qilinishi: Jismoniy shaxslar va korxonalarning elektron valyutalarni qabul qilishga tayyorligiga ularning ushbu tizimlar bilan bog'liq foyda va xavflarni idrok etishi ta'sir qiladi. Qulaylik, foydalanish qulayligi va tanishlik kabi omillar foydalanuvchini qabul qilishda muhim rol o'ynaydi.

2. Ishonch va ishonch: Ishonch elektron valyuta

munosabatlarini shakllantirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Foydalanuvchilar elektron valyuta tizimlarining xavfsizligi, ishonchiligi va yaxlitligiga, ularni to'liq qamrab olishiga ishonishlari kerak.

3. Madaniy me'yorlar: Madaniy me'yorlar va raqamli to'lovlarga bo'lgan munosabat elektron valyuta munosabatlarining shakllanishiga ta'sir qilishi mumkin. Naqd pulga asoslangan tranzaksiyalarga ko'proq o'rganib qolgan jamiyatlar raqamli to'lovlarni qabul qiladiganlarga qaraganda sekinroq qabul qilish stavkalarini ko'rsatishi mumkin.

Kripto-valyutalarning rivojlanishini huquqiy nuqtayi nazardan tahlil qiladigan bo'lsak, ularning me'yoriy-huquqiy bazasi, soliq oqibatlari va potensial huquqiy xavflarga e'tibor qaratamiz, chunki kripto-valyutalarning paydo bo'lishi so'nggi o'n yillikdagi eng muhim moliyaviy yangiliklardan hisoblanadi. Biroq, ularning tez o'sishi va ortib borayotgan mashhurliigi ham bir qator huquqiy savollar va muammolarni keltirib chiqardi.

1. Me'yoriy-huquqiy bazasi. Kripto-valyutalar bilan bog'liq eng dolzarb huquqiy muammolardan biri bu ularning me'yoriy-huquqiy bazasidir. Ushbu kripto-aktivlar hech qanday markaziy hokimiyat yoki hukumat tomonidan qo'llab-quvvatlanmaganligi sababli, ular an'anaviy moliyaviy qoidalardan tashqarida mavjud bo'lib, nazoratning yo'qligi ularning jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirish va terrorizmni moliyalashtirish kabi noqonuniy faoliyatda qo'llanilishi haqida xavotirlarga sabab bo'ladi.

Ushbu xavotirlarga javoban turli hukumatlar va tartibga soluvchi organlar kripto-valyutalarni tartibga solish uchun asoslarni ishlab chiqishga kirishdilar. Misol uchun, AQSHda moliyaviy jinoyatlarga qarshi kurash tarmog'i (FinCEN) virtual-valyutalarga pul yuvishga qarshi kurash (AML) va mijozingizni bilish (KYC) qonunlarini qo'llash bo'yicha yo'riqnoma chiqardi. Xuddi shunday, Yevropa Ittifoqi kripto-valyutalarning tartibga soluvchi oqibatlarini o'rganish va tegishli qonunchilikni taklif qilish uchun ishchi guruh tuzdi.

Biroq, ushbu sa'y-harakatlarga qaramay, kripto-valyutalar uchun tartibga soluvchi landshaft parchalangan va noaniq bo'lib qolmoqda. Ko'pgina mamlakatlar hali kripto-valyutalardan foydalanish va almashish bo'yicha aniq ko'rsatmalarni o'rnatmagan, bu ham investorlar, ham sanoat ishtirokchilari uchun chalkashlik va huquqiy noaniqlikka olib keladi.

2. Soliq oqibatlari. Kripto-valyutalar bilan bog'liq yana bir muhim huquqiy masala ularning soliq oqibatlaridir. Ushbu raqamli aktivlar valyuta emas, balki mulk hisoblanganligi sababli, ular sotilganda yoki boshqa aktivlarga almashtirilganda kapital daromad solig'iga tortiladi. Biroq, kripto-valyuta operatsiyalari bo'yicha soliq majburiyatlarini hisoblash, ayniqsa kripto-valyuta narxlarining o'zgaruvchanligini hisobga olgan holda, murakkab va aniqlash qiyin bo'lishi mumkin.

Bundan tashqari, kripto-valyutalarning soliqqa tortilishi turli yurisdiksiyalarda juda farq qiladi. Ba'zi davlatlar, masalan, Qo'shma Shtatlar, kripto-valyutalarga mulk

sifatida qarashadi, boshqalari, masalan, Yaponiya, ularni valyuta shakli deb bilishadi. Soliq tartibidagi bu nomutanosiblik kripto-valyutalarni bir nechta yurisdiksiyalarda ushlab turishi mumkin bo'lgan investorlar uchun huquqiy noaniqlik va murakkablikni keltirib chiqaradi.

3. Potensial huquqiy xavflar. Nihoyat, kripto-valyutalardan foydalanish bilan bog'liq bir qancha potensial huquqiy xavflar mavjud. Eng muhim xavflardan biri firibgarlikdir. Kripto-valyuta bozori asosan tartibga solinmaganligi sababli, u manipulyatsiya va firibgarlik faoliyati (ponzi sxemalari hamda fishing firibgarliklari)ga qarshi himoyasizdir.

Yana bir potensial yuridik xavf – bu xakerlik va o'g'irlik xavfi hisoblanadi. Kripto-valyutalar raqamli hamyonlarda saqlanganligi sababli ular kiberhujumlar va o'g'irliklarga qarshi himoyasiz. Bundan tashqari, kripto-valyutalarning markazlashtirilmagan tabiati o'g'irlangan aktivlarni qaytarib olishni qiyinlashtiradi, chunki yordam so'rab murojaat qiladigan markaziy hokimiyat yo'q.

III. Xulosa

Xulosa qilib aytish mumkinki, elektron valyuta munosabatlarining shakllanishiga texnologik, iqtisodiy, huquqiy va ijtimoiy omillari ta'sir qildi. Texnologik taraqqiyot, iqtisodiy mulohazalar, qonunchilik asoslari va jamiyatdagi munosabatlar elektron valyutalarning rivojlanishi va qabul qilinishini shakllantiradi.

Kripto-valyutalarning paydo bo'lishi bir qator huquqiy savollar va muammolarni, jumladan, tartibga solish bazasi, soliq oqibatlari va potensial huquqiy xavflarni keltirib chiqardi. Hukumatlar va nazorat qiluvchi organlar kripto-valyutalarni tartibga solish uchun asoslarni ishlab chiqishni boshlagan bo'lsada, huquqiy landshaft parchalangan va noaniq bo'lib qolmoqda. Shuning uchun investorlar va sanoat ishtirokchilari kripto-valyuta bozoridagi ishtirokining qonuniy oqibatlarini diqqat bilan ko'rib chiqishlari juda muhimdir.

Mazkur bobda elektron valyutalarning rivojlanishi tahlil etilib, elektron valyuta tushunchasining ilmiy-nazariy asoslari huquqshunos va iqtisodchi olimlar hamda yetakchi tashkilotlarning fikr-mulohazalari va tadqiqotlari asosida o'rganildi. Natijada elektron valyuta keng tushuncha bo'lib, naqdsiz pul va kripto-valyutalarni o'z ichiga oladi. Shuningdek, ko'plab tortishuvlarga sabab bo'layotgan virtual-valyuta, MBRV, raqamli valyutalar kripto-valyutalarning turlari hisoblanadi degan xulosaga kelindi. Elektron valyutalarning xususiyatlari ham tadqiq qilinib, jadval ko'rinishida tasniflab berildi.

Sohadagi atamalarni qo'llashdagi ayrim tortishuvlar ushbu sohaning tadqiq etilmaganligini bildiradi. Yurtimiz olimlari tomonidan elektron valyutalar haqida tadqiqot olib borilishi ushbu sohadagi kamchiliklarni bartaraf qilishga xizmat qiladi.

O'zbekistonda kripto-valyutalardan foydalanish imkoniyatlari haqida munozaralar hali ham davom etmoqda. Dunyoda kripto-valyutalarning huquqiy maqomi, ularning yuzaga kelishi va aylanmasi bo'yicha turli xil yondashuvlar shakllanmoqda. Bu virtual dunyo tez

sur'atlar bilan rivojlanib borayotgani, yangi texnologiyalarni rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar va ularni zamonaviy raqamli iqtisodiyotda qo'llash zamon talabiga aylanib bormoqda, ammo shu bilan birga, bozorning rivojlangani sari kripto-valyutalardan foydalanish bilan bog'liq bo'lgan ilgari duch kelmagan tahlikalar va muammolar vujudga kelmoqda. Shu bilan birga turli yurisdiksiyalarning yuridik hujjatlarida virtual-valyutalar nafaqat pul, balki tovarlar, to'lov vositalari, mol-mulk va moliyaviy vositalar sifatida ko'rib chiqiladi.

Agar bir necha o'n yillar oldin bizga kelajakda insoniyat nafaqat "haqiqiy", balki elektron valyutalardan ham hisob-kitoblar uchun foydalanishi mumkinligi haqida xabar bergan bo'lsa, ehtimol ko'pchilik bu prognozga shubha bilan qarashgan bo'lsa, bugungi kunda elektron valyutalardan foydalanish juda keng tarqalgan fakt sifatida qabul qilinadi.

Natijada talabalar elektron valyuta, uning turlari, xususiyatlari, huquqiy maqomi haqida bilim va malakalarini oshirib, kelajakda elektron valyuta bilan bog'liq huquqni qo'llash jarayonlarida foydalanishadi.

References:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 01.05.2023-y., 03/23/837/0241-son
2. AQSH Qishloq xo'jaligi Departamenti ma'lumotlari:
3. <https://www.fsa.usda.gov/programs-and-services/farm-loan-programs/beginning-farmers-and-ranchers-loans/index>
4. Raymond A. Charge it! A briyef history of credit cards and other media. 2018//<https://www.linkedin.com/pulse/charge-it-brief-history-cards-other-media-raymond-anderson>
5. Xalqaro Dinners klubi ma'lumotlari:
6. <https://www.dinersclub.com/home/about/dinersclub/story#:~:text=February%201950.,world's%20first%20multipurpose%20charge%20card>
7. Kristofer M. The history of credit cards. 2022. <https://www.bankrate.com/finance/credit-cards/the-evolution-of-credit-cards/>
8. Nikol D. The Truth in Lending Act//2022. <https://www.bankrate.com/personal-finance/credit/consumer-credit-protections-know-your-rights/>
9. Benét J., Mishel B. Your next credit card approval is in the hands of these 3 agenciyes.2022// <https://thepointsguy.com/credit-cards/three-major-credit-reporting-agencies/>
10. AQSH Adliya vazirligi ma'lumotlari: <https://www.justice.gov/crt/equal-credit-opportunity-act-3>
11. Yuliya K. Fair Credit Billing Act (FCBA). 2022.
12. <https://www.investopedia.com/terms/f/fair-credit-billing-act-fcba.asp#:~:text=insurance%20and%20annuities.-,What%20Is%20the%20Fair%20Credit%20Billing%20Act%3F,and%20undelivered%20goods%20or%20services>
13. 10. Sandy M. Credit CARD Act of 2009: What is it and how does it affect you? 2022.
14. <https://www.bankrate.com/finance/credit-cards/credit-card-act-2009-what-is-it-affect-consumers/>

15. Satoshi Nakamoto. "Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System" (2008). <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>

16. Mark M. Google Wallet 'basically the same' as credit card, exec says//

17. <http://edition.cnn.com/2011/TECH/mobile/05/26/google.wallet.mastercard/index.html>